

PROF. DR. KENDE GYÖRGY – NYITRAI MIHÁLY

Sakk és Hadtudomány

Chess and Military Science

Absztrakt

Jelen publikáció a sakk és a hadtudomány néhány kapcsolódási pontját és összefüggését vizsgálja. A publikáció első részében a sakk személyiségépítő és képességfejlesztő hatásait illetően rámutatunk számos előzményre, majd ismertetjük a Nemzeti Alaptanterv sakkal kapcsolatos keretprogramjait. Áttekintjük a 15-17 éveseknek készült program személyiségfejlesztési és nevelési céljait, és arra következtetésre jutunk, hogy ezen célok az alig idősebb tisztjelöltek képzésében is kívánatosak lehetnek. A publikáció második részében a NATO összhaderőnemi műveleti alapelvek és a sakk összefüggéseit, valamint a katonai döntéshozatal és a művelettervezés folyamatának a sakkal kapcsolatos analógiáit vázoljuk fel. Ismertetjük Zrínyi Miklós gondolatait a sakk, a hadvezetés, a hadvezér képességei és a tanulás kapcsolatáról, valamint Napóleon tanácsát a hadművészet elsajátításának módjáról. Megfogalmazzuk a legfontosabbnak vélt kapcsolatot a harcvezetés és a sakk között, majd javaslatokat teszünk további cselekvési és kutatási irányokra.

Kulcsszavak: sakk, Nemzeti Alaptanterv, hadtudomány, tisztképzés, Zrínyi Miklós

Abstract

This publication investigates relationship and connection points between chess and military science. In the first part of the publication we discuss personality development and capacity building possibilities via impact of chess using earlier references, which are followed by review of chess frame programs of Hungarian National Curriculum. We present personality development and educational goals of this program made for 15-17-year-olds and we suppose that these goals are desirable for cadet's military training as well. In the second part of the publication we sketch relationship between NATO joint operational principles and chess; furthermore, we formulate analogies between chess, military decision making and operational planning process. We quote Nikola Zrinski's thoughts on the connection between chess, military leadership, strategist's abilities and study process and Napoleon's advice for learning methods of military arts. Finally we

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2015. VIII. évfolyam 3. szám

formulate the most important link between military leadership and chess followed by recommendations for further actions and research directions.

Kulcsszavak: chess, National Curriculum, military science, cadet's training, Nikola Zrinski

BEVEZETÉS, ELŐZMÉNYEK

2007-ben és 2010-ben két, sakkal kapcsolatos konferenciát is tartottunk a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen. Az azóta eltelt időszakban több olyan esemény is történt, amelyek aktuálissá teszik a téma újbóli áttekintését és javaslatok megfogalmazását. A nemzeti alaptantervbe bekerült a sakk. Az MH Ludovika Zászlóalj megalakulásával új alapokra helyeződött a tisztképzés. Az USA-ban új folyóirat indult (Chess Research Journal), a FIDE (Fédération Internationale des Échecs, Nemzetközi Sakkszövetség) megalakította sakk-kutatási albizottságát. Hivatalosan is bekerült a Nemzeti Alaptantervbe a Polgár Judit Sakk Alapítvány által kifejlesztett Képességfejlesztő sakk tantárgy.¹ Megkezdődött a sakk-tanárok képzése a Nyugat-magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Karán.²

A SAKK SZEMÉLYISÉG- ÉS KÉPESSÉGFEJLESZTŐ HATÁSA

A sakkjáték személyiségfejlesztő és képességfejlesztő hatása bizonyított. Az ezzel kapcsolatos kutatások elsősorban a közoktatásban történtek, és ennek jelentős irodalma van, nemcsak Európában, hanem a tengerentúlon, Afrikában és Dél-Amerikában is. Az érdeklődő olvasó számos forrást talál erről *Kende György-Seres György* „Sakk, tudomány, hadtudomány” című előadásában,³ amely a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen 2010-ben tartott „Stratégiák és Sakk” című konferenciáján hangzott el. Szintén ajánljuk az olvasó figyelmébe ezen konferencia előadásait,⁴ valamint a 2007-ben, szintén a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen tartott „A sakk oktatásának hatása a képességfejlesztésre és a személyiségfejlesztésre” című konferencia előadásait.⁵ Szintén megemlítjük Dúró Zsuzsanna 2010-ben az ELTÉ-n megvédett, „A sakk és az iskolai nevelés. A sakkoktatás pedagógiai-pszichológiai hatásainak vizsgálata” című PhD értekezését.⁶ Szintén értékes és érdekes Dúró Zsuzsa az Új Pedagógia Szemle 2007. 9. számában megjelent „A sakk képességfejlesztő hatásának vizsgálata” című publikációja,⁷ mely szakirodalmi hivatkozásokban is igen gazdag.

¹ <http://polgarjudit.hu/hu/node/179>

² Hardicsay Péter: Az első sakktanárok Magyarországon. Magyar Sakkvilág, 2015. április, 26.p.

³ http://hadmernok.hu/kulonszamok/sakk_2010/KENDESERES_EA.pdf

⁴ http://hadmernok.hu/kulonszamok/sakk_2010/tartalom.html

⁵ http://hadmernok.hu/kulonszamok/sakk_2007/index.htm

⁶ http://ppk.elte.hu/2009/images/stories/_UPLOAD/DOKUMENTUMOK/Nevelestudomany_PhD/duro_zsuzsanna_sakk_es_iskolai_neveles.pdf

⁷ <http://epa.oszk.hu/00000/00035/00116/2007-09-ta-Duro-Sakk.html>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2015. VIII. évfolyam 3. szám

A nagyon is számos külföldi kapcsolódás közül az alábbiak emeljük ki: a holland Adrianus Dingeman (Adriaan) de Groot úttörő munkásságát,⁸ Garry Kasparov sakk exvilágbajnok beszédét az Európai Parlament ülésén,⁹ majd az Európai Parlament ezt követő deklarációját.¹⁰ Szintén érdekes a FIDE honlapján a Chess in Schools Comission aloldalán¹¹ tallózni – itt nagyon sok, az iskolai sakk tapasztalataival és jövőjével foglalkozó információ található. Nagyon átfogó a 2014-ben indult folyóirat, a Journal of Chess Research honlapja.¹² A 26 tagú szerkesztő bizottság szinte kizárólag egyetemi emberekből áll, köztük van jelen cikk egyik szerzője, Kende György is.¹³ Az újság honlapján számos, a témához kapcsolódó linket találhatunk, ezek közül példaként megemlíthetjük a Chess and Education London Conference 2013 linket.¹⁴

És most rátérünk a Nemzeti Alaptanterv sakkal kapcsolatos vonatkozásaira, megmutatjuk a sakk oktatásának várható hatásait, arra gondolva, hogy ezek a hatások a tisztképzésben is pozitívak lehetnek.

Az 51/2012. (XII. 21.) számú EMMI rendelet 7. mellékletében (A miniszter által egyes iskolatípusra, pedagógiai szakaszra, tantárgyra, vagy egyes sajátos köznevelési feladat teljesítéséhez készített kerettantervek) (Kiegészítve a 23/2013. (III. 29.) EMMI rendelet 6., illetve a 34/2014. (IV. 29.) EMMI rendelet 8. melléklete szerint, módosítva a 23/2013. (III. 29.) EMMI rendelet 8., és a 34/2014. (IV. 29.) EMMI rendelet 8. mellékletének megfelelően¹⁵) kerettantervek születtek az alábbi témákban: 7.24. – Sakk-logika kerettanterv 1–4. évfolyam számára; 7.25. – Képességfejlesztő sakk kerettanterv 1–4. évfolyam számára; 7.26. – Saktika (sakk-matematika) kerettanterv 9–10. évfolyam számára.

Mindhárom kerettanterv számos, alaposan elemezendő, magvas és igaz megállapítást tartalmaz. Most csak a 7.26. kerettantervet nézzük meg (hiszen ez 15-17 éveseknek íródott), és nincs messze a tisztjelöltek életkorától (18-19 éves kortól). Most következik néhány idézet (a tantárgy sajátos fejlesztési céljai) ebből a tízoldalas kerettantervből, amelyekből belátható ezek lehetséges érvényessége a tisztjelöltekre. A pontosság kedvéért megismételjük, hogy a dőlt betűvel szedett megállapítások nem a szerzők gondolatai, hanem a kerettanterv megállapításai).

- *tájékozódás a síkban, koordináta-rendszerben,*
- *mennyiségi jellemzők kifejezése, mennyiségi következtetések,*
- *halmazok, geometria struktúrák, gráfok,*

⁸ https://en.wikipedia.org/wiki/Adriaan_de_Groot

⁹ <http://en.chessbase.com/post/strasbourg-getting-che-into-schools-europe-wide> (Getting Chess into Schools Europe-wide)

¹⁰ <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-20120097+0+DOC+XML+V0//EN> (Declaration of the European Parliament of 15 March 2012 on the introduction of the programme „Chess in School” in the Educational Systems of the European Union)

¹¹ <http://cis.fide.com>

¹² <http://www.chessresearch.org>

¹³ <http://www.chessresearch.org/editorial-board>

¹⁴ <http://www.chessresearchsociety.org/chess-and-education-london-conference-2013>

¹⁵ http://kerettanterv.ofi.hu/07_melleklet_miniszter/index_miniszter.html

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2015. VIII. évfolyam 3. szám

- *tudatos megfigyelés elvont szituációkban, célirányos akaratlagos figyelem fejlesztés, szemponttartás,*
- *esetfelsorolások, megszámlálási problémák, kombinatorika, becslés, fejszámolás,*
- *képi emlékezés statikus helyzetekben, történetre való emlékezés, ismeretek tudatos memorizálása, felidézése,*
- *célszerűség, jelentéstartalom megítélése, megítélés értékek szerint (egyértelműség, érthetőség, egyszerűség, szépség, gyakorlati felhasználhatóság); információ megítélése aszerint, hogy fontos-e, illetve felhasználjuk-e az adott szituációban, adott kérdés eldöntéséhez, adott probléma megoldásához, állítások megítélése, következtetés megítélése,*
- *oksági kapcsolatok keresése, általánosítás, specializálás,*
- *a valószínűségi gondolkodás fejlesztése,*
- *jelek szerepe, használata, matematika logikai nyelv,*
- *gondolatmenet, elképzelt tevékenység vizsgálata, gondolatmenet leírása szavakkal, szimbólumokkal, megismert gondolatmenet felhasználása,*
- *algoritmus követése, értelmezése, készítése,*
- *probléma felismerés, problémaérzékenység, ismert és ismeretlen momentumok ütköztetése, a probléma feldolgozása, visszavezetés egyszerűbb problémákra, önálló eljárások keresése, megoldási kísérletek,*
- *döntési fák, játékelméleti és döntéselemzési szempontok,*
- *matematikai modell, diszkusszió,*
- *fogalmak alkotása, rendszeralkotás, kombinatorikus modellek, nyelvezet helyes használata, a matematika rendszerének megismerése (párhuzamba állítva a sakkal).*

A TEMATIKAI EGYSÉG NEVELÉSI-FEJLESZTÉSI CÉLJAI KÖZÜL KIEMELJÜK AZ ALÁBBIKAT:

A jó értelemben vett versenyszellem és győzni akarás kialakítása. Az általános megismerési készség és a tanulási képesség fejlesztése. A koncentráció fejlesztése, tudatos fenntartása. A szervezés, vezetés, irányítás képességének fejlesztése. Annak felismertetése, hogy tanulás nélkül nincs fejlődés, tanulás segítségével tehetnek szert sikerekre a saktáblánál. A képi emlékezés fejlesztése statikus helyzetekben, történetre való emlékezés, ismeretek tudatos memorizálása, felidézése.

A döntésképeség és a dinamikus ellenirányú gondolkodás fejlesztése: döntési lehetőségek megismerése, a felmerülő külső tényezők osztályozása, az ellenfél lehetséges döntéseinek számbavétele. Döntéstámogató funkciót betöltő módszerek megismerése. A racionális döntés iránti igény kialakítása, annak felismertetése, hogy a döntések következményekkel járnak.

Törekvés erősítése az oksági kapcsolatok keresésére, általánosításra, specializálásra, megismert gondolatmenet felhasználására. A célszerűség és a jelentéstartalom megítélési

képességének fejlesztése. A hatékony, gyors, célirányos gondolkodás fejlesztése. Kitartás erősítése.

Az absztraháló és elemző képesség fejlesztése. Fogalmak alkotása, rendszeralkotás, kombinatorikus modellek, nyelvezet helyes használata. Az esetsorolások, megszámlálási problémák, kombinatorikai feladatok során becslés és fejszámlálás fejlesztése. A probléma felismerés és problémaérzékenység fejlesztése. Az önbizalom, és a kritikai gondolkodás, diskusszió képességének fejlesztése.

Szintetizáló képesség fejlesztése. Az állítások megítélése, következtetés megítélése, jelek szerepe, használata, matematika logikai nyelv pontos használata. A logikus gondolkodás fejlesztése. Szabálytisztelet, szabálykövetés, etikus viselkedés erősítése. Türelem fejlesztése.

NATO ÖSSZHADERŐNEMI MŰVELETI ALAPELVEK ÉS A SAKK

A harcvezetés során alkalmazandó elvekről átfogó tartalmi összefoglalót ad a NATO AJP-01(D)¹⁶ Szövetséges Összhaderőnemi Doktrína [1]:

1. A célok meghatározása (Definition of Objectives). Nem általában vett kitézésekről van szó, hanem egyértelmű és teljesíthető cél(ok)ról, egy előre meghatározott magasabb, általában stratégiai végállapot elérése érdekében. Ez a végállapot lehet az ellenség teljes megsemmisítése is. Sir Basil Henry Liddell Hart¹⁷ szerint viszont, helyesebb az ellenséggel beláttatni, egyszerűen nem győzhet, mint könnyörtelenül le-mészárolni¹⁸.
2. Az egységes (közös) akarat (Unity of Purpose). Az egységes összhang és koordináció eszköze az egyértelműen és pontosan definiált vezetés-irányítás. A táblán ez a sakkjátékos személyében testesül meg, műveleti környezetben pedig a műveleti harcászati vezetés-irányítás (Operational/Tactical Command and Control).
3. A fenntarthatóság (Sustainment). A harc-képesség és a lendület maximális szinten tartása céljából hangsúlyt kell helyezni a harcászati és logisztikai biztosítás tervek párhuzamos tervezésének módszerére. A táblán is szükséges megvizsgálni, egy adott cél megvalósításához mikor(ra), milyen erők szükségesek.
4. Az erők összpontosítása (Concentration of Force). A műveleti célok teljesítése megköveteli a megfelelő erők megfelelő időben és helyen történő összpontosítását. A megfelelő erő nem csak mennyiségi, de minőségi jellemzőkkel is bír, mint például harc-készség, harci morál, összetartás és összhang vagy technológiai fölény. Fontos konklúzió: A mennyiség nem minden, kell a minőség is, mégpedig jókor, jó helyen.

¹⁶ NATO Allied Joint Publication

¹⁷ Sir Basil Henry Liddell Hart (1895 – 1970), angol történész és elméleti hadtudós, munkásságával jelentős hatást gyakorolt a páncélos hadviselés fejlődésére.

¹⁸ „The goal is to convince our opponents that they cannot win – not necessarily to mercilessly crush them.” B.H.Liddell Hart, Strategy (New York: Praeger Publishers, Inc., 1974), p.352.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2015. VIII. évfolyam 3. szám

5. Az erőtakarékosság (megóvás) (Economy of Effort). Alapelv, ha már kompromisszum, akkor csakis az alacsonyabb prioritás esetében, illetve az elérhető erőforrások parancsnok prioritásai szerinti minimum kockázattal járó alkalmazása.
6. A rugalmasság (Flexibility). A sakkhöz szükséges rugalmasság szemléltetésére szolgál a Shannon-féle¹⁹ szám, amely kifejezi, hányféleképpen fordulhat elő „valóságyszerűen” a táblán az alapkészlet. A szám értéke közelítőleg 10^{43} ! Ez azt jelenti, ha nanoszekundumonként vizsgálánk meg egy állást, akkor 10^{26} évig tartana az összes lehetséges állás végignézése, ami az Univerzum életkorának is rengetegszerese. [2] A variációk nagy száma miatt belátható, léteznek olyan játszmák, amelyek hadtörténeti eseményeket jelenítenek meg, így azok elemzésével az elkövetett hibák is feltárhatók²⁰.
7. A kezdeményezés megragadása és megtartása (Initiative). A kezdeményezés (amely gyakran egyenértékű az irányítás fogalmával) nem más, mint helyzetfelismerés, lehetőségek kihasználása és egyedi megoldások alkalmazása. A megfelelő szintű kezdeményezőképeség és ezzel együtt a vállalható kockázatvállalás kialakítása gyakorlat (Suvorov:²¹ „Train hard, fight easy.”²²) és műveleti kultúra kérdése.
8. A harci morál fenntartása (Maintenance of Moral). A jó harci morál jó vezetőt kíván. A jó vezető tegyen tanúbizonyságot bátorságról, legyen energikus, eltökélt és gondoskodjon a beosztott állományról. Az elbátortalanodó, „beosztottjairól” megfélemező játékos könnyen találja magát nélkülük lehetetlen helyzetben.
9. A meglepés (Surprise). A meglepés ereje a gyorsaságban, rejtettségében és a meglepetésen alapul. A sikeres meglepés hatása felülmúlja a befektetett erőfeszítés nagyságát. Sakkbeli tapasztalat, hogy a (tervezett) meglepés ereje és hatása gyakorta a küzdelem rövid időn belüli, hanem azonnali végét eredményezi.
10. A biztonság (Security). A sebezhetőség, a gyenge oldalak számának csökkentésével maximalizálható a cselekvés szabadsága, illetve minimalizálható az ellenség számára fontos kritikus információk elérése. [1] Katonailag ez jól értelmezhető, és a sakkban sem szerencsések a „hátszázi” gyengeségek, miközben lendületes műveletek vezetése folyik az ellenfél állása ellen.
11. Az egyszerűség (Simplicity). Az egyszerű, tiszta, „egy bélyeg hátán is elférő” megoldások, tervek csökkentik a félreértések és tévedések lehetőségét.

¹⁹ Claude Elwood Shannon (1916-2001) amerikai elektromérnök, híradástechnikus, matematikus és kriptográfus, az információelmélet alapító atyja

²⁰ Siegbert Tarrasch (1862-1934), német sakknagygyermester a *Die Woche* hetilapban 1903. őszén megjelent nézete, https://hu.wikipedia.org/wiki/Siegbert_Tarrasch, [Papp Mária: Németország tanítómestere és a kijavított történelem](#)

²¹ Alexander Vasilyevich Suvorov (1729 – 1800), orosz hadvezér, tábornok, generalisszimusz, Itália hercege, az újkor egyik legnagyobb stratégája.

²² Suvorov elveinek átértelmezése Philip Longworth által (*The Art of Victory*, New York, 1965), <http://www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/aureview/1986/nov-dec/menning.html>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2015. VIII. évfolyam 3. szám

12. A többnemzetiség (Multinationality). A többnemzetiség napjaink műveleteinek meghatározó jellemzője. Napjaink versenysakkját a finomra hangolt nemzetközi csapatmunka jellemzi, melyben maga a játékos „csak” „vezető nemzet”²³.

A felsoroltak elvek műveleti tapasztalatokon alapulnak és csak főbb meghatározó iránymutatások. Az elvek érvényesülési fontossága függ az adott műveleti helyzettől, illetve a művelet jellegétől. Más megközelítést kíván egy békeművelet, mint a háborús. Mindenesetre a további gyakorlati tapasztalatok előtt nyitva kell hagyni a lehetőséget újabb gyakorlati elvek megfogalmazására vagy jelenleg kevésbé hangsúlyos útmutatások előretörésére.

A KATONAI DÖNTÉSHOZATAL ÉS MŰVELETERVEZÉS FOLYAMATA

A döntéshozatal a parancsnok olyan eszköze, amely alkalmazásával döntő és meghatározó módon képes az alárendeltek feladat végrehajtásának befolyásolására.

A NATO által alkalmazott (hadműveleti) döntéshozatali/művelettervezési folyamat fő lépcsői sakk analógiai párhuzamba állítva a következők [3]:

1. A kezdeti helyzetismeret kialakítása (Initial Situational Awareness of a Potential/Actual Crisis), a helyzetre vonatkozó információk és adatok gyűjtése, meghatározott szempontok alapján történő feldolgozása, rendszerezése és értékelése. Ha nincs megfelelő helyzetismeret, akkor annak megfelelő módon történő kezelése sem lehetséges. A háború első fontos alapelve, „Légy résen!”. Zrínyi Miklós (1620-64), költő, hadvezér, politikus és katonai szakíró Vitéz hadnagy (1650-53)²⁴ hadtudományi munkájában így fogalmazta: „Semmit nem kell elmulatnunk, semmi ne történjék oly kicsin sem a mi, sem az ellenség táborában, a kit gondtalansággal elmulassunk.” [4] Azonban információs szempontból a sakk és a háború között fontos különbség: A sakk nem tartalmazza az „információs bizonytalanság” katonai fogalmát! A sakkozó látja ellenfele figuráit, lépéseit, a parancsnok viszont jellemzően nem rendelkezik megfelelő pontosságú adattal az ellenségről (például személyi és technikai harcérték). [5]
2. Helyzetmegítélés és a lehetőségek felmérése (Operational Appreciation of the Strategic Environment). Felmérni, milyen megoldások léteznek a helyzet rendezésére és milyen gátló tényezőkkel kell számolni a végrehajtás során.
3. Művelettervezés (Operational Estimate)
 - a. Küldetéselemzés (Mission Analysis), vagyis a hadművelet céljának (kedvező elméleti állás) és az elérendő állapot meghatározása.

²³ A sakkozás 16. világbajnokát, a norvég Magnus Carlsent a dán Peter Heine Nielsen és honfitársa, Jon Ludvig Hammer mellett az angol Michael Adams és a francia Laurent Fressinet szekundálta. Emellett a világbajnokot az orosz Jan Nepomnjacsij és Vlagyimir Potkin nemzetközi nagymesterek értékes tanácsokkal segítették és élvezhette a szintén orosz Garri Kaszparov, exvilágbajnok támogatását is.

²⁴ https://hu.wikipedia.org/wiki/Zr%C3%ADnyi_Miki%C3%B3s_%28k%C3%B6lt%C5%91%29

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2015. VIII. évfolyam 3. szám

- b. Cselekvési változatok (varik²⁵) kialakítása (Course of Action Development) a meghatározott hadműveleti cél(ok) elérése érdekében. Itt figyelemmel kell lenni a szembenálló fél cselekvési változataira is. A cselekvési változat kifejezi, hogy az erőknél mit, hol, mikor, hogyan és minek az érdekében kell hatást gyakorolni a szembenálló erőkre, azok állására, helyzetére.
 4. Hadműveleti Terv kialakítása (Operational Plan Development)
 - a. A Hadműveleti Elgondolás kialakítása (Operational CONOPS²⁶ Development), amelynek alapja a művelet végrehajtásához kiválasztott cselekvési változat. Wilhelm Steinitz²⁷ így fogalmazott: „Minden tervet a pozíció értékeléséből kiindulva kell elkészíteni!”. [6]
 - b. A Hadműveleti Terv kialakítása (Operational OPLAN²⁸ Development). Meg kell határozni az adott művelet végrehajtásához szükséges erőket, szerepüket, helyüket, mozgatásuk és alkalmazásuk rendjét és az egyéb „koordinációs” tevékenységeket. A fáziseredmény két legfontosabb jellemzője az időbeniség (Timeliness) és a megfelelés (Adequacy).
 5. A parancsnok döntése, végrehajtás (Execution). A különböző tevékenységek során a kialakult helyzet mindig az eredeti elgondolással kerül összevetésre. Az eltérés beavatkozást indukálhat, melynek mértéke függ az eltérés volumenétől, és az eredeti döntés módosításához vagy egy új elgondolás meghozatalához vezet.
- A feladat végrehajtása után az értékelés, majd a tanulságok levonása, illetve a tapasztalatok feldolgozása következik (hot wash-up = játszmaelemzés).

ZRÍNYI MIKLÓS ÉS A JÓ HADVEZÉR

Zrínyinél a vitézség nemcsak személyes tulajdonságot jelent, hanem ilyeneket is, vitézek, vitézkedés, hadviselés, katonai pálya, hadi mesterség, a hadnagy pedig parancsnok, hadvezér. [4]

Noha csak 1758-ra datálódik az első magyar nyelven megjelent sakk könyv²⁹, Zrínyi Miklós jóval korábban, a Vitéz hadnagy (1650-53)³⁰ című hadtudományi munkájában felhívta a figyelmet a sakkjátékos és a hadvezér gondolkodásában és feladataiban megbúvó hasonlatosságra.³¹, illetve kifejtette a jó hadvezér kellékeit („...hasonló a vitézség a

²⁵ sakkműszó, jelentése: egy adott állásból levezethető, megjátszható másfajta játékmenet (https://hu.wikipedia.org/wiki/Sakkban_haszn%C3%A1lt_fogalmak_list%C3%A1ja)

²⁶ Concept of Operations

²⁷ Wilhelm Steintz (1836-1900), osztrák-amerikai sakkoszo, az első hivatalos sakkvilágbajnok. A pozíciós játék megteremtőjének, Paul Morphyval együtt a modern sakkjáték megalapozójának tartják

²⁸ Operations Plan

²⁹ <https://hu.wikipedia.org/wiki/1758>

³⁰ Zrínyi Miklós prózai munkája. Szétszórt katonai elmélkedések laza gyűjteménye, címe is csak az *Áfium* szövegében olvasható utalásból való.

³¹ http://www.zmne.hu/hadmernok/kulonszamok/sakk_2007/htm/bottlik.htm

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2015. VIII. évfolyam 3. szám

skakjátékhoz: szemesnek kell lenni az embernek és gondosnak, minden gyalogra, minden lovasra, minden bástyára és minden egyéb fára minduntalan szorgalmatos gondot kell viselni.” [4]) és elvi szinten a hadviselés főbb jellemzőit.

Zrínyi alapgondolata, a „katonának tanulnia kell”, később Bonaparte Napoleon így fogalmazott: „A hadművészet elsajátításának egyetlen helyes útja, olvasni és elmélkedni a nagy hadvezérek csatáiról.”³² [7] Ezen kívül a vitéz legyen „becsülletes”, a hadviselő ember „szorgalmatos” és „vigyázó”, hogy „a jó jó legyen, kívántatik, hogy minden része ép és egészséges légyen.” Ez a néhány gondolat is alkalmas arra, felismerjük korunk katonai eszményképében rejlő Zrínyi-üzenetet: folyamatos önképzés, fizikai felkészültség és méltóság a haza szolgálatára.

A LEGFONTOSABB KAPCSOLAT A HARCVEZETÉS ÉS A SAKK KÖZÖTT

A sakkra jellemző küldetésorientált vezetésszemlélet napjaink, így a NATO meghatározó felfogása is. „A paranccsal az ember egy menetjegyet kap a végállomás feltüntetésével. A legmegfelelőbb útvonalat, a különböző kerülőket az utazóra kell bízni”.³³ A játékos megnyitásválasztásával megfogalmazódik legalább egy stratégiai cél (például döntetlen elérése), a megvalósítás útja pedig (ld. Shannon-szám) a döntési joggal bíró „hadvezér” feladata. A siker alapvetően a fentebb megfogalmazott elvek következetes alkalmazásának és érvényesülésének függvénye. A stratégiai cél eléréséhez vezető úton műveleti (a centrum, mint stratégiai fontos „pont” elfoglalása), illetve harcászati célok (gyenge pont felszámolása, vonalnyitás) kerülnek kitérésre. Ma is vitatott még, de talán Szuvorov (1730-1800), orosz tábornok volt az első, akinek a harcvezetésében a mechanikus kötelmek teljesítése helyett a kezdeményezés és a leleményesség állt az első helyen. [8]

KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A sakkoktatás pozitív hatásai alapján érdemes lenne mérlegelni, hogy a 9-10 osztályos tanulóknak készített tanterv akár eredeti formájában és tartalmában, akár a tisztképzés speciális követelményeihez igazítva – bekerüljenek a honvédtisztképzés (és esetleg a rendőrtisztképzés) programjába. Ha ez megtörténik, érdemes lenne megvizsgálni, hogy javulnak-e és milyen területeken a tisztjelöltek tanulmányi eredményei? Szintén érdekes és helyes lenne egy kérdőív összeállítása, hogy felmérjük a hallgatók véleményét a tantárgy hasznosságáról. Nem tartjuk továbbá mellékesnek azt sem, hogy a tisztjelöltek az egyes célokat a játszva tanulás módszerével érhetik el.

Tekintettel, hogy a sakk és a hadviselés történelmi gyökerei megegyeznek, nem meglepő, hogy elveik is szorosan kapcsolódnak, sőt, a hadtörténelmi események sakkjátszmák-

³² „Read and meditate upon the wars of the great captains. This is the only means of rightly learning the science of war.” (Bonaparte Napoleon)

³³ Heinz Wilhelm Guderian (1888–1954) német tábornok, a páncélos hadviselés megújítója, a villámháborús (Blitzkrieg) taktika fő teoretikusa a második világháborúban.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2015. VIII. évfolyam 3. szám

ként is megjeleníthetők. A számítógépek világában a sakk már jól és gyorsan elemezhető, a térinformatika bevonásával, a harcászati szimulátorokban (például Marcus-H) rendelkezésre álló megjelenítési és kiértékelési funkciók segítségével pedig ugyanígy a hadviselés. További kutatása témája viszont, hogy a valós hadviselés során elkövetett hibák hogyan tárhatók fel a sakk bevonásával a számítástechnika és térinformatika világában.

A korai elmúlt századokban megfogalmazott egyéni katonai minőségi jellemzők (tanultság, szorgalom, fizikai, pszichikai pályaalkalmasság, feddhetetlenség) a XXI. század korszerű hadseregeire általánosan jellemzővé vált, illetve folyamata tart. A fejlődés, akárcsak az elvek korszerűsödésében, úgy a „hadfival” szemben támasztott követelményekben is folytatódik.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] AJP-01(D) Allied Joint Doctrine December 2010.
https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/33694/AJP01D.pdf (letöltve: 2015.06.24.)
- [2] <http://duplapiuszo.blogspot.hu/> (letöltve: 2015.06.11.)
- [3] Allied Command Operations Comprehensive Operations Planning Directive COPD Interim V2.0 04 October 2013
- [4] *Zrínyi Miklós Prózai Művei, Zrínyi Katonai Kiadó, 1985, ISBN: 963 326 169 4*
- [5] Katonai vezetés és ellenőrzés – Dr. SERES TechConsult
<http://drseres.com/elearning/files/sakk/osszefoglalo-2006.pdf> (letöltve: 2015.06.24)
- [6] *Ozsváth András: Harcászat 64 mezőn, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1972.*
- [7] *David G. Chandler: The Campaigns of Napoleon, New York, Macmillan Publishing Co. Inc. 1966.*
- [8] *Az egyetemes és magyar hadművészet fejlődése az ókortól napjainkig, Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1986, 30.o.*
- [9] Kende György: A sakk mint hadijáték és a képességfejlesztés eszköze. (*Hadtudomány, 2006. 1-2.szám, 101-110. oldal.*)
http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2006/1_2/2006_1_2_10.html
- [10] Dúró Zsuzsanna: A sakk és az iskolai nevelés. A sakkoktatás pedagógiai-pszichológiai hatásának vizsgálata. PhD értekezés, ELTE, Neveléstudományi Doktori Iskola, 2009. 216 p.
- [11] A sakk oktatásának hatása a képességfejlesztésre és a személyiségfejlesztésre. Tudományos konferencia a Magyar Tudomány Ünnepe keretében 2007. november 21. Az előadások itt érhetőek el: http://hadmernok.hu/kulonszamok/sakk_2007/index.htm
- [12] Stratégiák és a sakk. Konferencia, 2010. március 24-25. Az előadások itt érhetőek el: http://hadmernok.hu/kulonszamok/sakk_2010/tartalom.html